

ברכת הפת האנג'רה העשויה מקמח הַטָּף/אורי מסלה

מהי הפת אינג'רה

בראשית דברנו יש לברר מהו הדגן הנקרא 'טָף'. במשנה חולין (פ"א מ"א) מובא שאלו מיני דגן החייבים בהפרשת חלה: חיטה, שעורה, כוסמת, שבולת שועל ושיפון. ובעניין הלכה למעשה יש נפקותא לעוד דינים המובאים להלכה כגון בהלכות איסור חדש (שו"ע יו"ד ס' רצג), איסור מצה וחמץ בפסח (פסחים לה.), ובנידון דידן הוא בעניין 'ברכת המוציא' במאכלי הדגן שמנתה המשנה לעיל. והדבר פשוט הוא שהטף אינו נכלל מחמשת מיני דגן אלא הוא כמו שאר הדגנים כגון אורז ודוחן כפי שמבואר בגמ' בברכות (לז.) ע"ש¹.

הפת אינג'רה העשויה מקמח טף היא מעין פיתה שטוחה מחוררת בדומה ללחוח הנהוג אצל יהודי תימן. החומרים להכנת פת האינג'רה הם מים וקמח טף בלבד. וכיום בארץ קמח הטף נעשה נחלת הכלל והוא משמש לבנ"א הסובלים מבעיות גלוטן, כידוע הטף אינו מכיל גלוטן ובעל הרכב תזונתי גבוה².

---

¹ ופלא שכתב בספר 'וזאת הברכה' לרב אלכסדר מנדלבוים (מהדורה תשס"א לוח ברכות) שברכת האינג'רה 'המוציא לחם מן הארץ', ונראה שלא היה בקי מהו דגן 'הטף' שעושים ממנו את האינג'רה.

ושש אנוכי כמוצא שלל רב שנעשה תיקון במהדורה בתרא וכתב שברכת האינג'רה 'שהכל' כדין הדוחן ושאר הקטניות. והעיר הרה"ג יצחק זילברשטיין (מכתב המודפס בשו"ת נהג ולך ס' כ): כשדיברנו עם בעל המחבר וזאת הברכה שלכאורה יש מקום יותר לברך על אינג'רה בורא מיני מזונות, כיוון שהקמח נטוע במיוחד עבור הלחם, אמר שאכן לא ידע מפרט זה.

² ויעיין במש"כ ד"ר זהר עמר (מאמר תחומין כרך כה עמ' 328) שחקר עם מומחים בנושא זן הטף, וכתב שם בעניין גידול 'הטף' שאינו מחמשת מיני דגן הטף ואופי בולט יש ב'טף' שאינו בא לידי חימוץ ותסיסה כלל ולא בא לידי תפיחת העיסה, והוא בעל הרכב תזונתי גבוה מכיל ברזל בכמות גבוהה. ויש לציין, המאכל המסורתי השכיח ביותר אצל יהודי אתיופיה הוא פת אינג'רה העשוי מטף וכפי שהתבאר לקמן דנו אחרונים אם קובעים עליו סעודה דינו כפת אורז (עיין עוד בספר חמשת מיני דגן פ"ח, עמ' 185).

מחלוקת ראשונים בדין פת שאינה מה' מיני דגן

איתא בגמ' ברכות (לז.): הכוסס את האורז מברך עליו בורא פרי האדמה; טחנו אפאו ובשלו, אף על פי שהפרוסות קיימות - בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות, ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש. מני? אילימא רבי יוחנן בן נורי היא, דאמר אורז מין דגן הוא - המוציא לחם מן הארץ ושלש ברכות בעי ברוכי! אלא לאו - רבנן היא, ותיובתא דרב ושמואל! תיובתא. ע"כ. מבואר מדברי הגמ' שברכת האורז והדוחן מברך בורא מ"מ, והועלתה אפשרות שזו לשיטת ר"י בן נורי שסובר אורז הוא מחמשת מיני דגן, והגמ' דחתה אפשרות זו, והעמידה את הדין הנ"ל בשיטת חכמים, וסוף דבר הגמ' נשארה בתיובתא בדברי רב ושמואל.

והנה גדולי הראשונים נחלקו האם ברכת האורז והדוחן שווים או באורז יש דין מיוחד שברכתו מזונות. ראש מדברים בכל מקום הרמב"ם (ברכות פ"ג ה"י) כתב אורז דינו מיוחד שרק הוא ברכתו מזונות, וז"ל שם: "אורז שבישלו או שעשה ממנו פת בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף בורא נפשות, ובלבד שלא יהא מעורב עם דבר אחר אלא אורז לבדו. אבל פת דוחן או פת של שאר מיני קטניות בתחלה מברך שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות", עכ"ד. וכך שיטת רבו הגדול הר"ף (ברכות כו.), וז"ל: "פת דוחן בתחילה מברך שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות", עכ"ד. וכך נראה מדברי בעלי התוס' (שם ד"ה תיובתא): "באורז, אבל אדוחן לא הוי תיובתא ואפשר דהוי הלכתא כותייהו ולא מברכינן עליה בורא מיני מזונות". עכ"ל. (ויש לציין התוס' כתבו דבריהם בלשון 'אפשר' דלא כהר"ף והרמב"ם שכתבו באופן ברור).

אולם רבינו יונה (ברכות כו. על הר"ף) רוח אחרת היתה עמו בהבנת דיון הגמרא דאין הבדל בין אורז לדוחן שברכתו אף בורא מיני מזונות דהרי אין הלכה כר"י בן נורי לשיטתו אורז מין דגן הוא, וז"ל שם: "הנה למדנו מברייתא זו שהאורז והדוחן דינן שוה ועל שניהם מברך מתחלה בורא מיני מזונות כמו על מעשה קדרה, שהרי הברייתא הזכירה את שניהם. והוא הדין נמי לכל דבר שהוא מזון ודרך לאכלו למזון כמו הפניצ'ו שמברך עליו תחלה בורא מיני מזונות... אך בפת שעושין מקטניות כגון פת של פולין וכיוצ"ב מברך שהכל שאין דרך לעשות פת כ"כ מהקטניות כמו האורז והדוחן", עכ"ד. וכך כתב הרא"ש (ברכות פ"ו

ס"ח) כדברי רבינו יונה: "וכן משמע שהוא דלעיל הביאו לפניו פת אורז ופת דוחן מברכין עליו תחלה וסוף כמעשה קדירה והכי מסתבר דדוחן מזין זיין וסועד את הלב כמו אורז". עכ"ד. וכך העלה המאירי בספרו הזך בית הבחירה (ברכות לז): גדולי הפוסקים והמחברים פוסקים בדוחן לומר שאף בפת שלו אינו מברך אלא שהכל, ואיני רואה חלוק ביניהם (בין אורז לדוחן) לפי שיטת הסוגיא. עכ"ד. ועוד ראשונים רבים פסקו דאין חילוק בין האורז לדוחן ומהם: הרשב"א בחידושו (שם לז), וכך הביא דעת הראב"ד (שם), השיטה מקובצת (שם לז), ספר האשכול (דיני ברכות מב:), ספר המנהיג (הלכות סעודה עמ' רלב), פסקי הר"ד (שם לז). ועיין בביאור הלכה (ס' רח ס"ח ד"ה על הפת), שהביא עוד ראשונים נוספים³. ויש לציין דלפי בה"ג (ברכות פ"ו) יש לברך על פת דוחן בורא פרי האדמה, ודבריו מובאים בטור (ס' ר"ח), ע"ש.

ומ"מ נמצאנו למדים מהראשונים הנ"ל שיש מקום לברך על פת האינג'רה בורא מיני מזונות שדינו כפת 'דוחן' כיוון שדרך אכילתו בכך, הטף עיקרו נועד להכנת האינג'רה, שכן לאחר בירור עם מומחים בנושא עולה בבירור שעיקר גידול הטף הוא בשביל הפת אינג'רה. ועוד ידוע לכל שהוא מזין וסועד הלב. אולם לר"ף והרמב"ם ברכתו שהכל כדין פת דוחן דלשיטתם רק על פת אורז יש לברך ב"מ מזונות.

---

³ ויש לעמוד על כך מדוע לשיטת הר"ף והרמב"ם דין האורז מיוחד ויוצא דופן שרק עליו יש לברך מזונות למרות שאינו מחמשת מיני דגן. מצאתי בדברי הפוסקים שנתנו טעם לשבח בזה. וכתב רבינו יונה (שם) הואיל ודעת ר"י בן נורי שאורז הוא אחד מחמשת מיני דגן, אעפ"י שאין הלכה כמותו למדנו שאין האורז שווה לדוחן וברכתו מזונות. בחידושי הרשב"א (ברכות לז). נראה מדבריו שהאורז יוצא דופן מכח הברייתא שמנתה סוגי קטניות שהן מעשה קדרה: חלקי, טרגיס, וטסני, סלת, אורז, זריז, ואילו הדוחן לא מנתה משמע שהוא יוצא דופן ולכן ברכתו שהכל. ועוד מש"כ בגמ' הכוסס את אורז ולא קתני דוחן.

ובשר"ת חתם סופר (או"ח סימן נ') כתב: דלא בהזנה וקביעת סעודה תליה מילתא דבמ"מ אלא צריך שיהיה לו חשיבות לחם וכח חימוץ. וכיון שיש לאורז כח חימוץ 'כל שהוא' ויש בו חשיבות לחם ברכת האורז דווקא בורא מיני מזונות.

ברכת האינג'רה לפוסקי אשכנז

והנה מרן השו"ע (או"ח ס' רח ס"ח) כתב במחלוקת הראשונים כר"ף והרמב"ם, וז"ל שם: "על פת דוחן ופליז"ו או של שאר מיני קטניות מברך שהכל ואחריו בורא נפשות". עכ"ל. ומסתבר מכיוון דהר"ף והרמב"ם הם עמודי הוראה פסק השו"ע כמותם למרות שיש רבים מהראשונים שהכריעו אחרת (עיין הקדמת הבית יוסף דרכו להכריע עפ"י רוב עמודי הוראה). אולם הפרי חדש (ס' רח ס"ח) כתב העיקר הדין כדברי החולקים ונקטינן שגם על פת דוחן מברך בורא מיני מזונות.

ובביאור הלכה (שם ד"ה על הפת) תמה על דברי השו"ע: "וצ"ע על המחבר שסתם כן לדינא נגד הרא"ש וכל הני ראשונים העומדים בשיטתו, ואולי שלא היו לנגד עיניו מאחר שלא הביאם בב"י, ולפי זה אף דלא נפיק מזה חורבא דברכת שהכל יוצא על כל דבר בדיעבד, עכ"פ מי שרוצה לברך במ"מ אין מוחין בידו, כנלענ"ד. עכ"ד.

הגאון רבי יצחק זילברשטיין כתב בתשובה (מובא בשו"ת נהג ולך ס' כ) בדעת המשנה ברורה שיש לברך על פת האינג'רה בורא מיני מזונות, וז"ל שם: מעתה נראה, כיון שברכת שהכל לא כל כך שייך בלחם זה גם לדעת השו"ע, שהרי נוטעים אותו על דעת לחם, ולכן טוב ביותר לברך בורא מיני מזונות וכיוון שדעת הביאור הלכה דעתו נוטה שעל כל פת קטניות מברכים בורא מיני מזונות, ועוד ברכת בורא מיני מזונות היא ברכה מבוררת יותר משאר ברכות, עכ"ל.

ברכת האינג'רה לפוסקי עדות המזרח

והנה ידועים דברי הראש"ל הגאון רבי יצחק יוסף (ילקו"י סי' רג ס"ו) בעניין ברכת 'הבמבה' שיש לברך בורא פרי האדמה מטעם שעיקר הגידול התירס הוא להכנת הבמבה וגם אין עושים את הבמבה כעיסה עם תערובת מרובה של דברים אחרים, אלא רובו ככולו הוא מגרגרי תירס דקים כמות שהן, המתנפחים בחום התנור.

ולאחר שהצגנו לרב שליט"א במכתב את המציאות שעיקר הגידול הטף נעשה בשביל הכנת האינג'רה האם ברכת אינג'רה שווה לברכת הבמבה. השיב בתשובה: "ואף אם מגדלים אותו במיוחד עבור זה לעשות ממנו פת וזה עיקר

גידולו יש לברך על פת זו בורא פרי אדמה כדעת רבינו ירוחם, שכל שאינו ראוי לאכילה אלא ע"י ריסוק או ניפוח, וכן דרכו, אין ברכתו משתנית ומברכים בפה"א. ומה שכתב השו"ע בעניין פת הדוחן מדובר שאין מגדלים בעיקרם בשביל הפת שהם מיני קטניות שעושים מהם בישול ויש לברך עליו שהכל. עכ"ל.

אולם הגאון רבי דוד יוסף בעל הלכה ברורה כתב בספרו (ח"ח עמ' תו) שלעולם מברך שהכל, אפילו בדברים שדרכן לגדל בעיקרם בשביל הפת הואיל והשתנה צורתם וטעמם לגמרי עד שאין הדבר ניכר, ואפילו במקום שרגילים לעשות פת מקטניות כגון במדינת מקסיקו שעושים פת טורטייה מקמח תירס דינם כפת דוחן כפי שמובא בשו"ע.

והנה ראיתי למו"ר הגאון רבי ראובן וובשת בעל שו"ת ויען ראובן הביא שם (שו"ת נהג ולך ח"א סימן כ) תשובות גדולי הפוסקים בזמננו בעניין ברכת האינג'רה, ע"ש. והרב שליט"א העלה שיש לברך ברכת שהכל על פת האינג'רה כדין פת דוחן כפי שפסק מרן השו"ע כדעת הר"ף הרמב"ם שיש לברך שהכל. ומובא שם שכך פסק הגאון רבי מאיר מאזוז ר"י כסא רחמים, וכן הגאון רבי שלמה משה עמאר, וכך העלה הגאון ר"ד יוסף שכך אביו מרן הגר"ע יוסף זצ"ל הסכים עמו לאחר שדן עמו שעל פת שנעשית מקטניות אשר נטחנו וכן מיני חטיפים הנעשים מתירס ברכתם שהכל (עיין עוד אוצרות יוסף סי' י עמ' ס). וכך העלה הגר"א מלכה בספרו הליכות ברכות (ח"א עמ' קנב).

ויש להעיר, אם נעשה פת האינג'רה בתערובת קמח מחמשת מיני דגן יש לברך עליו ברכת מזונות, כמו שמצוי כיום שמערבבים את הטף עם שאר מיני קמח לעשות סוגי מאפים כגון טורטייה עוגיות ועוגות ברכתם מזונות, כפי שכתב מרן השו"ע (ס' רח ס"ט): "עירב קמח דוחן ושאר מיני קטניות עם קמח של חמשת מיני דגן ובשלו בקדירה, מברך בורא מיני מזונות ועל המחיה", ואכמ"ל.

היוצא מכל האמור

והנה למעשה פת האינג'רה העשויה מקמח הטף יש לברך שהכל נהיה בדברו כפי שכתב מרן השו"ע (ס' רח ס"ח) בדין פת דוחן שפסק כדעת הר"ף והרמב"ם וכך פסקו למעשה גדולי הפוסקים בדורנו. אולם לבני אשכנז נראה שיש לברך בורא מיני מזונות וכך פסק הגאון רבי יצחק זילברשטיין בדעת המשנה ברורה.